

Asia: VN/31658/2024

Lausuntopyyntö: Luonnos hallituksen esitykseksi eräiden tekoälyjärjestelmien valvonnasta annetun lain muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit hallituksen esitysluonnoksesta.

Jos organisaationne toimii tekoälyjärjestelmien markkinavalvontaviranomaisena, mitkä ovat näkemyksenne hallituksen esityksen luonnoksen 4.2.7. kappaleeseen ”Tiedonhallinnan muutosvaikutukset” organisaationne koskevan tiedonhallinnan osalta?

Yleiset kommentit hallituksen esitysluonnoksesta

Esityksen kohdassa 4.2.5. esitetään luvanantamismenettelyn toimivan keskeisenä oikeusturvamekanismina, joka varmistaa sen, että suuririskisen tekoälyjärjestelmän käyttö ei riko perus- ja ihmisoikeuksia. Esityksessä katsotaan, että luvanantamismenettely voi estää mielivaltaista käyttöä, mahdollistaa oikeudellisen valvonnan ja vähentää syrjinnän riskiä.

Oikeusturvakeinona luvanantamismenettelyn tehokkuus riippuu siitä, kuinka tarkasti lupakäytäntöjä valvotaan ja miten niitä sovelletaan käytännössä. Kohdassa 3.11. mainitaan Tietosuojavaltuutettu päätahona, joka valvoisi tekoälyasetuksen 5. artiklan mukaisia tekoälyyn liittyviä kiellettyjä käytäntöjä.

Pelastakaa Lapset muistuttaa, että valvontaa suorittavalla taholla tulee olla riittävä kapasiteetti ottaa huolellisesti huomioon lapsen etu ja oikeudet. Siksi esitämme, että esityksessä otetaan tarkasteluun sellainen tehokas valvonta, jolla taataan se, että lasten oikeussuojakeinoista pystytään huolehtimaan täysimääräisesti. YK:n lapsen oikeuksien komitea valmistelee parhaillaan Yleiskommenttia Nro 27 lasten oikeussuojakeinoista, ja on tarpeen sen valmistuttua myös ottaa se huomioon.

Muistutamme, että lapset tarvitsevat erityistä suojaa henkilötietojensa käsittelyssä. Lasten henkilötietoja käsittelevien tahojen tulee huomioida tämä erityinen suoja ja suunnitella kaikki järjestelmät ja prosessit sen mukaisesti. Lapselle tulee taata samat tietosuojaa koskevat oikeudet kuin aikuisellekin. Pelastakaa Lapset peräänkuuluttaa huomioimaan siksi kaikki ne velvollisuudet, joita lapsen henkilötietojen suoja vaatii, ja oikeudet, joista eri toimijoiden on huolehdittava tämän suojan toteutumiseksi.

Pelastakaa Lapset huomauttaa, että lapsiin ja tekoälyteknologiaan on kiinnitettävä erityistä huomiota siten, että lapsikohtaiset oikeudet ja tarpeet tunnustetaan ja tunnustetaan. Lapsiin kohdistuvat tekoälyn mahdollisia vaikutuksia on punnittava huolellisesti ottaen huomioon lasten suurempi haavoittuvuus ja suojelun tarve.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artikla velvoittaa siihen, että lapsen edun mukaista harkintaa ei voida sivuuttaa missään lapsia koskevissa toimenpiteissä. Lapsen etu on siis ensisijainen harkintaperuste ja tulkintaperiaate myös tekoälyä koskevia testiympäristöjen perustamista koskien.

Esityksessä kohdassa 4.2.5. on punnittu vaikutuksia kansalais- ja perus- ja ihmisoikeuksiin. Arvioinnissa ei ole erikseen huomioitu lapsia koskevaa vaikutusarviointia, joka tulee tehdä lapsen edun selvittämiseksi. Koko esityksen sisältö olisi tarpeellista arvioida lapsenoikeusnäkökulmasta.

Lapsen oikeudet yksityisyyteen ja siihen liittyvät kysymykset, kuten myös muut lapsen oikeudet, tulisi huomioida uudessa lainsäädännössä. Tekoälyjärjestelmien valvonnassa ja riskikartoituksessa yksi keskeinen ohjaava tarkastelu tulisi olla lapsivaikutusten arviointi.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 16 artikla kattaa oikeuden lapsesta kerättyjen tietojen valvontaan ja velvoittaa lainsäädäntöä takaamaan, että lapsi tietää hänestä kerätyn ja säilytettävän tiedon olemassaolon sekä sen, miksi tietoa säilytetään ja kuka sitä hallitsee. Lisäksi se edellyttää, että lapsi pääsee käsiksi näihin tietoihin ja voi vastustaa sekä tarvittaessa korjata niiden sisältöä.

Digitaalista ympäristöä ei ole suunniteltu lapsia varten, mutta sillä on nykyajan lasten elämässä yhä merkittävämpi rooli. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 25 (2021) digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista täsmentää YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 59 ja 60/1991)3 velvoitteiden toimeenpanoa.

Yleiskommentissa nro 25 (kohta B12-13) YK:n lapsen oikeuksien komitea toteaa, että sopimusvaltioiden tulee varmistaa, että jokaisen lapsen etu harkitaan ensisijaisesti kaikissa digitaalisen ympäristön tarjoamiseen, sääntelyyn, suunnitteluun, hallintaan ja käyttöön liittyvissä

toimissa. On otettava huomioon oikeus hakea, vastaanottaa ja levittää tietoa, oikeus tulla suojelluksi vahingoilta ja oikeus saada näkemyksensä otetuksi huomioon.

Lanzaroten sopimusta valvovan Lanzaroten komitean jäsenvaltiot hyväksyivät 7.10.2024 linjaukset lasten suojelemiseksi seksuaaliväkivallalta uusien teknologioiden ympäristössä. Nämä ohjeistukset, jotka koskevat myös tekoälyä, on syytä huomioida.

Tekoäly on olennainen osa digitaalista maisemaa. Tekoölyyn perustuvia toimintoja hyödyntäviä palveluja käytetään monissa eri käyttötarkoituksissa, joissa lapset voivat käyttää tietokonetta, kuten tekstinkäsittelyssä, kuvasuodattimissa, ennakoivassa kirjoittamisessa, automaattisessa kuvien ryhmittelyssä, tiedostojen pakkaamisessa ja sosiaalisen median sisällön suosittelujärjestelmissä.

Jopa laitteet, joissa käytetään sormenjälki- tai kasvojentunnistusohjelmia, perustuvat tekoölyyn, jotta ne voidaan avata. Tässä tilanteessa on epäkäytännöllistä pyrkiä estämään lapsia käyttämästä tekoölyyn perustuvia palveluja.

Kasvava riippuvuus yhä kyvykkäämmästä tekoölystä asettaa kuitenkin väistämättä haasteita lasten digitaaliselle turvallisuudelle ja uhkaa heidän oikeuksiaan. Nämä ongelmat johtuvat niiden alustojen suunnitteluvalinnoista, joiden kanssa lapset ovat tekemisissä, sekä tehokkaita tekoölyyn perustuvia työkaluja käyttävistä tahoista.

Tärkeä huomioitava asia on lapsen oikeus suojeluun. Tekoölyjärjestelmät mahdollistavat lapsiin kohdistuvan väkivallan aivan uudella ja tehokkaasti vahingoittavalla tavalla. Jo nyt on nähtävissä kansainvälisesti tekoölyllä tuotetun, lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin räjähdysmäinen kasvu.

Toisaalta Suomessa on nähtävissä myös se, kuinka lapset itse luovasti käyttävät tekoölysovelluksia muun muassa kiusaamiseen ja seksuaaliseen ahdisteluun. Lapset ovat myös erityisen herkkiä radikalisoituneiden ääriryhmien propagandalle, mitä tuotetaan deep fake-teknologian avulla. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että edellä mainitut asiat olisi huomioitu esityksen kohdassa 2.3., jossa käsitellään tekoölyjärjestelmien riskiperusteista säätelyä.

Jotta voidaan varmistaa, että lapset voivat käyttää tekoälyä turvallisesti, on olennaisen tärkeää vahvistaa tietosuojaa, valvoa iänmukaista sisällön moderointia ja toteuttaa suojatoimia, joilla estetään emotionaalinen riippuvuus tekoölykumppaneista. Lasten turvallisuuden varmistamiseksi tarvitaan selkeää ohjeistusta siitä, miten tekoölyn käyttöä arvioidaan ja toimeenpannaan lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Lähteet:

Lastensuojelun Keskusliitto. 2019. Lapsi verkossa – Näkökulmia lasten oikeuksiin ja tietosuojaan digitaalisessa ympäristössä. Saatavissa <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lapsi-verkossa.pdf>

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 25 (2021) digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista. Saatavissa https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/CRC_CGC_25.pdf/ebcdf2d4-f99e-ca3a-a60c-ca8a19717eb6/CRC_CGC_25.pdf?t=1629289243261

Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavissa https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Lanzarote Committee: Declaration on protecting children against sexual exploitation and sexual abuse facilitated by emerging technologies. Saatavissa <https://rm.coe.int/declaration-on-protecting-children-against-sexual-exploitation-and-sex/1680b25a78>

Ahtila Mikko
Pelastakaa Lapset ry